

Затверджено на засіданні кафедри
теорії та історії держави і права
від 30 серпня 2023 р., протокол № 1

Зав. кафедри _____ Адамович С.В.

**ПРОГРАМОВІ ВИМОГИ ДО ЕКЗАМЕНУ
З НОРМАТИВНОЇ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
«ТЕОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА» (ЧАСТИНА 2)
ДЛЯ СТУДЕНТІВ ДЕННОЇ ТА ЗАОЧНОЇ ФОРМ НАВЧАННЯ
ОСВІТНЬОГО СТУПЕНЯ «БАКАЛАВР»
СПЕЦІАЛЬНІСТЬ 081 ПРАВО
(II семестр 2023-2024 н. р.)**

Тема 1. Принципи права

Поняття та суть принципів права. Класифікація принципів права. Загальнолюдські (цивілізаційні) принципи права. Загальні (основоположні) принципи права. Галузеві, міжгалузеві принципи права та принципи інститутів права. Загальна характеристика принципів права, закріплених в Конституції України. Значення принципів права у правотворчій та правозастосовчій практиці.

Тема 2. Норма права

Поняття та ознаки норми права. Відмінність правових норм від інших соціальних норм. Відмінність правових норм від індивідуальних приписів. Правові норми і правовідносини: взаємозв'язки.

Структура норми права. Елементи типової норми права: гіпотеза, диспозиція і санкція. Класифікація диспозицій, гіпотез і санкцій.

Класифікація правових норм. Види типових норм права. Спеціалізовані (нетипові) норми права: природа, особливості, значення, види.

Зовнішнє вираження правових норм. Норма права і нормативний припис. Співвідношення правової норми і статті нормативно-правового акту. Форми (способи) викладу правових норм: абстрактна і казуїстична; пряма, бланкетна і відсилочна.

Тема 3. Джерела права

Поняття джерела права. Джерело права та форма права. Класифікація формально-юридичних джерел права. Основні види джерел права в сучасних державах. Фактори, які обумовлюють різноманітність джерел права.

Правовий звичай: поняття, ознаки, види. Правовий прецедент як формально-юридичне джерело права та сфера його застосування. Судова практика та її значення в нормативному регулюванні суспільних відносин. Нормативно-правовий договір: поняття, ознаки, види. Загальні принципи права як особливе джерело права. Правова доктрина як джерело права. Формально-юридичні джерела права в сучасній Україні.

Тема 4. Нормативно-правовий акт як джерело права

Поняття та ознаки нормативно-правового акту. Юридична сила нормативно-правового акту. Переваги нормативно-правових актів перед іншими джерелами права. Класифікація нормативно-правових актів. Система нормативно-правових актів в Україні.

Закон в системі нормативно-правових актів України. Поняття та ознаки закону. Вища юридична сила закону. Структура закону. Класифікація законів. Конституція – основний закон держави. Особливості конституційних законів.

Поняття та юридична природа підзаконних нормативно-правових актів. Система підзаконних нормативно-правових актів України.

Поняття юридичної дії нормативно-правових актів та необхідність її чіткого визначення. Дія нормативно-правових актів в часі. Загальні правила початку і закінчення дії нормативно-правових актів в часі. Набрання чинності нормативно-правових актів України. Напряма дії нормативно-правових актів в часі (пряма, зворотна і переживаюча дія нормативно-правових актів в часі). Особливості та обмеження зворотної дії нормативно-правових актів в часі. Дія нормативно-правових актів за колом осіб. Особливості дії нормативно-правових актів за колом осіб. Дія нормативно-правових актів в просторі. Основні положення, що визначають дію нормативно-правових актів в просторі. Територіальна дія нормативно-правового акту. Екстериторіальна дія нормативно-правового акту.

Тема 5. Правотворчість

Поняття та ознаки правотворчості. Правотворчість і правотворення: співвідношення. Підходи до визначення сутності правотворчості. Фактори, що впливають на процес правотворчості. Функції правотворчості. Суб'єкти правотворчості. Принципи правотворчості в сучасних демократичних державах. Стадії правотворчості. Види та форми правотворчості. Характеристика основних видів правотворчості. Сутність законотворчості. Законотворчий (законодавчий) процес та його стадії. Порядок прийняття законів в Україні.

Тема 6. Система права

Поняття та характерні риси системи права. Структура системи права. Структурні елементи системи права (галузі, інститути та норми права). Приватне і публічне право. Співвідношення національного та міжнародного права.

Поняття та ознаки галузі права. Критерії розмежування галузей права. Предмет і метод правового регулювання. Класифікація галузей права. Система галузей права України. Загальна характеристика основних галузей права України.

Поняття та ознаки інституту права. Класифікація інститутів права.

Тема 7. Система законодавства. Систематизація нормативно-правових актів

Поняття законодавства. Поняття та ознаки системи законодавства. Критерії побудови системи законодавства. Структура системи законодавства. Галузі та інститути законодавства. Співвідношення системи права і системи законодавства.

Поняття і мета систематизації нормативно-правових актів. Форми систематизації нормативно-правових актів. Інкорпорація нормативно-правових актів: поняття, особливості, різновиди. Кодифікація нормативно-правових актів: поняття, особливості, різновиди. Консолідація нормативно-правових актів. Облік нормативно-правових актів.

Тема 8. Правовідносини

Правовідносини як особливий вид суспільних відносин. Поняття, ознаки та суть правовідносин. Передумови (підстави) виникнення і динаміки правовідносин. Класифікація правовідносин.

Склад (структура) правовідносин. Суб'єкти правовідносин: поняття, ознаки, види. Поняття та структура правосуб'єктності. Правосуб'єктність фізичних осіб. Правосуб'єктність юридичних осіб. Компетенція державного органу як вираз його спеціальної правосуб'єктності. Об'єкти правовідносин: поняття, ознаки, види. Зміст правовідносин. Юридичний зміст правовідносин. Суб'єктивне право: поняття, зміст, структура. Юридичний обов'язок: поняття, зміст, структура.

Поняття та характерні риси юридичних фактів. Спеціальні юридичні вимоги до юридичних фактів. Функції та значення юридичних фактів. Класифікація юридичних фактів. Складні юридичні факти і фактичні (юридичні) склади.

Тема 9. Тлумачення правових норм

Поняття, мета та значення тлумачення правових норм (юридичного тлумачення). Необхідність тлумачення правових норм. Функції юридичного тлумачення. Структура

інтерпретаційно-правової діяльності. Об'єкт юридичного тлумачення. Суб'єкти юридичного тлумачення.

Класифікація тлумачення правових норм. Види тлумачення норм права за суб'єктами. Поняття, зміст та види офіційного тлумачення правових норм. Неофіційне тлумачення правових норм: поняття, різновиди. Види тлумачення правових норм за обсягом.

Способи тлумачення правових норм. Філологічний (граматичний, мовний) спосіб тлумачення правових норм: суть, основні правила. Поняття, зміст та основні правила логічного способу тлумачення правових норм. Спеціально-юридичний спосіб тлумачення правових норм. Історичний (історико-політичний) спосіб тлумачення правових норм. Системний, телеологічний (цільовий), функціональний та інші способи тлумачення правових норм.

Акти тлумачення правових норм (інтерпретаційно-правові акти): поняття, ознаки та значення. Класифікація інтерпретаційно-правових актів. Рішення Конституційного Суду України як акти тлумачення. Рішення Європейського суду з прав людини та їх значення для національної інтерпретаційно-правової практики.

Тема 10. Реалізація правових норм. Застосування правових норм

Поняття, зміст, форми та ефективність дії права. Поняття та характерні риси реалізації правових норм. Основні форми реалізації правових норм. Прості (безпосередні) форми реалізації правових норм. Види реалізації правових норм.

Поняття, сутність та особливості застосування правових норм. Підстави (необхідність) застосування правових норм. Принципи застосування правових норм. Вимоги правильного застосування правових норм.

Стадії застосування правових норм. Встановлення фактичних обставин справи як стадія застосування правових норм. Встановлення юридичної основи справи як стадія застосування правових норм.

Поняття та ознаки акту застосування правових норм. Відмінність правозастосовчих актів від нормативно-правових та інтерпретаційно-правових актів. Класифікація актів застосування правових норм.

Юридичні прогалини та способи їх усунення і подолання. Аналогія права та аналогія закону як способи подолання юридичних прогалін. Субсидіарне застосування норм права. Поняття, характерні риси та причини юридичних колізій. Види юридичних колізій. Способи подолання юридичних колізій. Способи попередження та усунення юридичних колізій. Буква і дух права в процесі його застосування. Правозастосувальний розсуд та його межі.

Тема 11. Юридична діяльність. Юридична практика. Юридичний процес

Поняття та ознаки юридичної діяльності. Структура юридичної діяльності. Суб'єкти та об'єкти юридичної діяльності. Поняття та функції юридичної практики. Структура юридичної практики. Види юридичної практики. Шляхи вдосконалення юридичної діяльності та юридичної практики.

Поняття, ознаки та суть юридичного процесу. Види юридичного процесу. Стадії юридичного процесу. Принципи юридичного процесу.

Тема 12. Юридична техніка

Поняття та загальна характеристика юридичної техніки. Засоби юридичної техніки. Види юридичної техніки. Правотворча техніка. Техніка систематизації нормативно-правових актів. Техніка інтерпретаційно-правової діяльності. Правозастосовча техніка.

Поняття і функції правотворчої техніки. Структура правотворчої техніки. Прийоми і правила правотворчої техніки. Засоби правотворчої техніки. Юридична термінологія. Юридичні конструкції. Правові фікції. Юридичні презумпції. Юридичні символи. Зовнішнє оформлення нормативно-правових актів: вимоги до змісту, структури, реквізитів. Юридична мова. Юридичний стиль.

Тема 13. Правова поведінка. Правопорушення

Поняття, ознаки та види правової поведінки. Поняття та ознаки правомірної поведінки. Склад і види правомірної поведінки. Поняття, ознаки та види неправомірної поведінки. Об'єктивно протиправні діяння і зловживання правом.

Поняття та ознаки правопорушення. Види правопорушень. Причини та умови правопорушень і шляхи їх подолання. Поняття та елементи складу правопорушення. Суб'єкт правопорушення. Об'єкт правопорушення. Об'єктивна сторона правопорушення. Суб'єктивна сторона правопорушення.

Тема 14. Юридична відповідальність

Соціальна відповідальність та її види. Місце юридичної відповідальності в системі соціальної відповідальності. Поняття, сутність та природа юридичної відповідальності. Юридична відповідальність і державний примус. Мета та функції юридичної відповідальності. Принципи юридичної відповідальності. Підстави юридичної відповідальності. Стадії застосування юридичної відповідальності. Реалізація юридичної відповідальності. Підстави виключення, обмеження і звільнення від юридичної відповідальності. Види юридичної відповідальності.

Тема 15. Правова система. Основні типи правових систем сучасності

Поняття, структура та функції правової системи. Класифікація правових систем. Національні (внутрішньодержавні) та міжнародні правові системи. Правові системи в умовах глобалізації. Процеси гармонізації правових систем.

Типологія правових систем світу: поняття, критерії. Поняття типу (сім'ї) правової системи. Основні типи правових систем сучасності.

Романо-германський тип правової системи. Романська правова група. Правова система Франції. Германська правова група. Правова система Німеччини. Англо-американський тип правової системи. Правова система Англії. Правова система США. Змішаний тип правової системи. Північноєвропейська (скандинавська) група правових систем. Латиноамериканська група правових систем. Релігійний тип правової системи. Мусульманське право. Індуське право. Іудейське право. Канонічне право. Звичаєвий тип правової системи. Далекосхідне право. Китайське право. Японське право. Звичаєве право Африки і Мадагаскару. Соціалістична правова система.

Історичні і соціально-культурні витоки української правової системи. Становлення та розвиток правової системи України. Характерні риси сучасної правової системи України та її зв'язок з правовими системами світу.

Підготував:

доцент кафедри теорії та історії держави і права _____ Андріюк В.В.